

DARIJA
DAMJANOVIĆ
BARIŠIĆ

Dvadeset godina od potpisivanja ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske

Prije dvadeset godina, četiri godine nakon međunarodnoga priznanja, Republika Hrvatska i Sveta Stolica potpisale su ugovore koji su pravnim aktima uredili odnose Katoličke Crkve i države Hrvatske. Dana 19. prosinca 1996. godine potpisana su tri ugovora između Republike Hrvatske i Svete Stolice, a četvrti je potpisan 9. listopada 1998. godine. Ti ugovori nisu konkordat u pravom smislu riječi, ali ulaze u konkordatsko pravo jer uređuju sva bitna pitanja odnosa Crkve i države i imaju opći karakter. Oni određuju pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj. Ti ugovori označavaju sklapanje dogovora između države i Katoličke Crkve s vrijednošću međunarodnoga ugovora. Svjetovno pravo konkordate i takve pojedinačne ugovore smatra međunarodnim ugovorima, no u kanonskom pravu postoji razlika. Takvim se ugovorima s crkvenoga gledišta rješavaju pojedinačna pitanja, »dok konkordat želi obuhvatiti sveukupne odnose između Crkve i Države«¹. Stoga, ugovori uređuju odnos Republike Hrvatske i Katoličke Crkve koju zastupa Sveta Stolica.

Ratifikacijski instrumenti prvih triju ugovora; *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske i Ugovora o pravnim pitanjima*; razmijenjeni su u Vatikanu 9. travnja 1997. godine. Za *Ugovor o gospodarskim pitanjima*, ratificiran u Saboru 4. prosinca 1998. godine, ratifikacijski instrumenti razmijenjeni su u Vatikanu 14. prosinca iste godine. Republika Hrvatska prva je od bivših komunističkih zemalja koja je sa Svetom Stolicom ratificirala prva tri potpisana ugovora.²

¹ N. ETEROVIĆ, Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, u: *Crkva u svijetu* 32(1997.)2, str. 181.-186., ovdje str. 184.

² *Isto*, str. 185.; N. ETEROVIĆ, Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima, u: *Crkva u svijetu* 34(1999.)1, str. 78.-94.; Poljska je konkordat potpisan sa Svetom Stolicom 1993. godine ratificirala 1997. godine, str. 90., n. 20.

Sklapanje tih ugovora omogućeno je Ustavom³ Republike Hrvatske koji u članku 40., objavljenom 22. prosinca 1990. godine, određuje da se jamči »sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno i javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja«. Drugim dijelom navedenoga članka ustavnim pravom zajamčeno je vjerskim zajednicama (pa tako i Katoličkoj Crkvi) da mogu nastupati i djelovati slobodno i javno, »sa svim posljedicama koja takva slobodna i javna prisutnost ima u javnom i društvenom životu«⁴. Ustav Republike Hrvatske na tragu demokratskih zemalja slijedi *Opću deklaraciju o ljudskim pravima*, rezoluciju br. 217 /III, koja je usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine.⁵ Članak 18. spomenute rezolucije navodi: »Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; to pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijedi ili uvjerenja i slobodu da pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoju vjeroispovijed ili uvjerenje bogoslužjem, poučavanjem, praktičnim vršenjem i obredima.« Članak 41. Ustava Republike Hrvatske oslanja se na istu rezoluciju te navodi: »Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države. Vjerske zajednice, slobodne su, u skladu sa zakonom, javno obavljati vjerske obrede, osnivati škole, učilišta, druge zavode, socijalne i dobrotvorne ustanove te upravljati njima, a u svojoj djelatnosti uživati zaštitu i pomoć države.«

Hrvatski sabor donio je 4. srpnja 2002. godine i *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*.⁶ Zakon jamči slobodu vjeroispovijedi, koja se očituje slobodnim obavljanjem vjerskih obreda i »drugim očitovanjima vjere«. Tim Zakonom legalizirano je djelovanje i prisutnost vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj (i Katoličke Crkve) u javnom i društvenom životu, na odgojnom i karitativnom planu. Legitimitet neke vjerske zajednice ostvaruje se, prema tom Zakonu, tako da se registrira u Evidenciju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj. Tim se Zakonom regulira djelovanje vjerskih zajednica, koje mora biti sukladno zakonodavnom poretku. Zakonom je zajamčena sloboda odvijanja vjerskih obreda, osnivanja škola i učilišta, organizacija vjerskoga odgoja i nastave vjeronauka u javnim odgojnim i obrazovnim ustanovama sukladno zakonu Republike Hrvatske, a određuje se i način stjecanja materijalnih i imovinskih prava vjerskih zajednica.

³ *Ustav Republike Hrvatske*: izvorni tekst objavljen najprije u NN, 56/90., sada važeći pročišćeni tekst objavljen u NN, 41/01 od 7. 5. 2001., zajedno s ispravkom objavljenim u NN, 55/01 od 15. 6. 2001. Ustav Republike Hrvatske proglasio je Sabor Republike Hrvatske 22. 12. 1990.

⁴ S. ZEC, *Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj*, u: *Riječki teološki časopis* 18(2010.)2., str. 394.

⁵ http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/opca_deklaracija_o_ljudskim-pravima.pdf (21. XI. 2016.).

⁶ <http://www.zakon.hr/z/284/Zakon-o-pravnom-polo%C5%BEaju-vjerskih-zajednica> (21. XI. 2016.).

Zakon u članku 17. regulira i iznos sredstava koji će vjerskoj zajednici biti dostupan iz državnoga proračuna, a čija će se godišnja visina određivati ovisno o vrsti i važnosti njezinih vjerskih objekata »te o djelovanju vjerske zajednice na odgojno-obrazovnom, socijalnom, zdravstvenom i kulturnom području i njenom doprinosu nacionalnoj kulturi, kao i humanitarnom i općekorisnom djelovanju vjerske zajednice«. Vjerske zajednice imaju pristup sredstvima javnoga priopćavanja reguliran člankom 19.: »Vjerska zajednica može obavljati djelatnost javnog priopćavanja sukladno posebnim propisima, te ima pravo pristupa i sredstvima javnog priopćavanja u vlasništvu Republike Hrvatske sukladno sporazumu (...)« Zakon pojašnjava 40. i 41. članak Ustava Republike Hrvatske, a njegove odredbe nisu u suprotnosti s potpisanim ugovorima između Svete Stolice i Republike Hrvatske.

U prvom ugovoru koji je bio potpisan, *Ugovoru o pravnim pitanjima*,⁷ u članku 2. st. 1. stoji: »Republika Hrvatska priznaje javnu pravnu osobnost Katoličke Crkve«, i u st. 2. stoji: »javnu pravnu osobnost svih crkvenih ustanova koje imaju takvu pravnu osobnost prema odredbama kanonskoga prava«. Da bi Crkva ostvarila svoju javnu pravnu osobnost bilo je potrebno potpisati *Protokol o načinu upisa pravnih osoba Katoličke Crkve u Evidenciju pravnih osoba Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj*⁸ između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije, što je učinjeno 12. rujna 2002. godine. Isto je propisano spomenutim *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica*. Tim Protokolom Vlada priznaje Katoličkoj Crkvi i njezinim ustanovama da su pravne osobe ustanovljene za opću korist te da »njihova djelatnost spada u javnu službu«⁹. Važno je istaknuti nekoliko članaka toga ugovora koji zakonski jamče javnu djelatnost Crkve u hrvatskom društvu.

Članak 12. Ugovora o pravnim pitanjima Crkvi jamči slobodu tiska, širenja knjiga, novina, časopisa, kao i pristup državnim sredstvima javnoga priopćavanja. S tim u vezi potpisan je 27. srpnja 2000. godine *Sporazum između Hrvatske radiotelevizije i Hrvatske biskupske konferencije*, nakon čega se osniva Redakcija religijskoga programa HRT-a. Na sastanku predsjednika Hrvatske biskupske konferencije nadbiskupa Želimira Puljića i tadašnjega glavnoga urednika HRT-a Gorana Radmana, održanom 1. ožujka 2013. godine, gospodin Radman iznio je potrebu za revizijom spomenutoga Sporazuma, u duhu sklopljenih ugovora sa Svetom stolicom. Istaknuta je važnost uloge HRT-a u promicanju objektivnosti, dijaloga, tolerancije i pluralnosti

⁷ *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske* (predgovor J. Bozanić, komentar N. Eterović), Zagreb 2001.

⁸ http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2003_09_15_130.html (21. XI. 2016.).

⁹ *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, str. 150.

kada je riječ o vjerskim temama, a odnosi se na sve vjerske zajednice u Republici Hrvatskoj, ne samo Katoličku Crkvu.¹⁰

Članak 13. odnosi se na kanonsku ženidbu s građanskim učincima. U praksi s primjenom toga nema poteškoća jer se crkveni službenici i matičari pridržavaju odredbi *Obiteljskoga zakona Republike Hrvatske*¹¹ (br. 2 Sklapanje braka u vjerskom obliku s građanskopravnim učincima).

Članci 14., 15., 16. i 17. *Ugovora o pravnim pitanjima* odnose se na pravo osnivanja vjerskih društava, obrazovnih ustanova Katoličke Crkve, kao i na pravo zajamčeno Katoličkoj Crkvi na dušobrižništvo vjernika u zatvorima, bolnicama, lječilištima, sirotištima. Isto tako odnose se i na slobodno organiziranje ustanova karitativne djelatnosti i društvene skrbi, a sve u skladu s državnim propisima. S tim u vezi potpisana su još tri dokumenta između Hrvatske biskupske konferencije i Vlade Republike Hrvatske, i to *Sporazum o dušobrižništvu u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima* (12. rujna 2002. godine), *Ugovor o dušobrižništvu u bolnicama i ostalim zdravstvenim ustanovama te ustanovama socijalne skrbi* (31. listopada 2005. godine) te *Sporazum o povratu crkvenih matičnih knjiga, knjiga stanja duša, ljetopisa i drugih knjiga koje su u vrijeme komunističkog režima nezakonito oduzete Katoličkoj crkvi poslije 1945.* (31. listopada 2005. godine).¹²

*Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*¹³ ugovor je o suradnji na području odgoja i kulture, potpisan 29. siječnja 1999. godine. To je provedbeni dokument kojim se regulira suradnja na navedenim područjima između Hrvatske biskupske konferencije i Vlade Republike Hrvatske. Njime se specificira ugovor ratificiran 1997. godine koji u članku 1. navodi: »Katolički vjeronauk u javnim osnovnim i srednjim školama obvezni je predmet za one učenike koji ga izaberu.« Također navodi (st. 4.) kako »nastava katoličkoga vjeronauka u javnim osnovnim i srednjim školama izvodi se pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih predmeta, napose s obzirom na položaj vjeronauka unutar rasporeda sati«. Pojašnjava se tko može izvoditi nastavu, na kojim se crkvenim učilištima stječe odgovarajuća stručna sprema te da će se »o trajnom stručnom usavršavanju vjeroučitelja brinut Hrvatska biskupska konferencija

¹⁰ <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=148871>, <http://www.hbk.hr/?type=vijest&ID=423> (21. XI. 2016.).

¹¹ <http://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> (21. XI. 2016.).

¹² *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije* 15(2002.)1, str. 5.-6.; *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije* 18(2005.)1, str. 3.-4., te *Sporazum o povratu crkvenih matičnih knjiga*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 133(2005.)11, str. 949.

¹³ <http://www.nku.hbk.hr/dokumenti/medunarodni-ugovori/60-katolickivjeronaukugovor> (21. XI. 2016.).

u suradnji s Ministarstvom prosvjete i športa« (čl. 8.). Kao i druge odredbe koje proistječu iz ugovora Republike Hrvatske i Svete Stolice. Članak 11. provedbenoga ugovora ističe: »Katoličke vjerske tradicije duboko su ukorijenjene u hrvatskoj kulturnoj baštini, što će se u javnom hrvatskom školstvu uzimati u obzir, napose u provođenju prikladnih vjersko-kulturnih inicijativa i programa, koje uz školstvo obuhvaćaju najrazličitija područja društvenoga i kulturnoga života.« (st. 1.)

Sklopanje Ugovora o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske omogućilo je Svetoj Stolici osnivanje Vojnoga ordinarijata u Republici Hrvatskoj dekretom Kongregacije za biskupe *Qui successimus* (25. travnja 1997. godine). Na čelu je vojnoga ordinarijata vojni ordinarij koji ima vlastitu, redovitu vlast. Ordinarijat ima svoj statut, a Crkva se brine za pastoralnu skrb pripadnika navedenih službi i njihovih obitelji. Ugovore o vojnom ordinarijatu imaju sklopljene Španjolska (1979.), Mađarska (1994.), Brazil (1990.), Bolivija (1989.), Venezuela (1995.) i Litva (2000.).¹⁴

Posljednji Ugovor o gospodarskim pitanjima¹⁵ donesen je nakon stupanja na snagu Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (1996. godine), danas u upotrebi pročišćeni tekst Zakona od 5. srpnja 2002. godine.¹⁶ Članak 2. toga Ugovora donosi konkretni dogovor Katoličke Crkve i Republike Hrvatske o pojedinim pitanjima. Prije svega dogovoren je način povrata imovine oduzete Katoličkoj Crkvi »u vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine« (čl. 2., st. 1.) te načini financiranja Katoličke Crkve u skladu s odredbama kanonskoga prava. Crkva može »primati milostinju i darove vjernika te prihvaćati druge uobičajene oblike prinosa vjernika za uzdržavanje crkvenih ustanova« (čl. 1., st. 1.). Također će Republika Hrvatska »priznajući opće društveno vrijedan rad Katoličke Crkve na kulturnom, odgojnom, društvenom i etičkom polju, Katoličkoj Crkvi osiguravati određen godišnji novčani iznos« (čl. 2., st. 2.). Način povrata crkvene imovine kao i godišnji iznos za uzdržavanje određen je člancima Ugovora (od čl. 3. do čl. 12.). Treći dio toga Ugovora u čl. 5. navodi da će se financijske obveze ispunjavati prema Zakonu o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora i sukladno odredbama propisa o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske za određenu godinu.

Od samoga potpisivanja ugovora 1996. i 1998. godine dio javnosti tražio je reviziju spomenutih ugovora. Dosadašnje Vlade Republike Hrvatske, koje su mjerodavne

¹⁴ Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, str. 129.-133.

¹⁵ Isto, str. 61.-69.

¹⁶ <http://www.zakon.hr/z/130/Zakon-o-naknadi-za-imovinu-oduzetu-za-vrijeme-jugoslavenske-komunisti%C4%8Dke-vladavine> (21. XI. 2016.).

za reviziju međunarodnih ugovora, pa tako i tih sa Svetom stolicom, nisu pokrenule nikakvu proceduru u tom smjeru.

Prema posljednjem popisu stanovništva, provedenom 2011. godine¹⁷, 86,28 % građana Republike Hrvatske izjašnjava se kao katolik, pripadnik Katoličke Crkve. Stoga javna prisutnost i djelovanje Katoličke Crkve ne bi trebala biti problem u demokratskim i modernim društvima, kao i nastava vjeronauka u školama. Problem koji se svih 20 godina od potpisivanja ugovora navodi jest financiranje Katoličke Crkve, koje je uređeno prema *Ugovoru o gospodarskim pitanjima*. U Ugovoru se ističe (u članku 6., st. 6.) da je pri određivanju iznosa za godišnje financiranje Katoličke Crkve mješovito povjerenstvo imalo »na umu postotak građana Republike Hrvatske koji se izjašnjavaju katolicima«. Ta se načela primjenjuje i na druge vjerske zajednice, odnosno novčani iznos koji će dobivati iz državnoga proračuna zavisi od broja vjernika pojedine zajednice te o društvenom radu u promicanju općega dobra (*Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* čl. 17., st. 2.). Ista načela za Katoličku Crkvu navedena su u članku 2., st. 2., kao i u članku 6., st. 1. i 6. spomenutoga Ugovora. Javna prisutnost i djelovanje svim vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj (pa tako i Katoličkoj Crkvi) zajamčena su Ustavom Republike Hrvatske, kao i *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica*. To je dugogodišnja praksa u demokratskim društvenim uređenjima. Katolička Crkva, kao i druge vjerske zajednice, ali i brojne nevladine udruge, u Republici Hrvatskoj ima ustavno pravo na javnu prisutnost i djelovanje te slobodu izražavanja vlastitoga mišljenja, ali i obveze koje iz toga prava proizlaze. Kada se govori o religioznom odgoju u školama, on doprinosi boljemu međureligijskom dijalogu i prihvaćanju različitosti. Posljednji podatci govore da više od 80 % učenika osnovnih i srednjih škola pohađa nastavu katoličkoga vjeronauka, a u školama je organizirana i nastava pravoslavnoga i islamskoga vjeronauka. Pokušaj guranja Crkve u crkvene prostore nije izražaj tolerancije i demokracije, već prizivanje totalitarnih režima u kojima su vjerske zajednice bile *stjerane* u vlastite prostore bez prava na javno djelovanje.

Pravni akti postavljeni su prije dvadeset godina, međutim ostaje trajna zadaća obiju strana da ispravno primjenjuju odredbe u konkretnim situacijama, što pretpostavlja poštivanje pravnih temelja i vjerodostojnost u djelovanju. Vjerske zajednice i nevladine udruge u Republici Hrvatskoj teže zaštiti ljudskih i vjerskih prava, kao i vjerskih sloboda, te kao takve trebaju u zajedničkom dijalogu biti izraz tolerancije u pluralističkom i demokratskom društvu Republike Hrvatske.

¹⁷ http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (21. XI. 2016.).